

Fevzi Çakmak (1876-1950)

Kurtuluş Savaşı komutanlarından. İstanbul'da Anadolu Kavağı'nda doğdu. Ailesi, bu bölgede Çakmakoğulları olarak anılıyordu. İlk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra Harp Okulu'na girerek piyade teğmen rütbesiyle mezun oldu (28 Ocak 1896). 25 Aralık 1898'de Harp Akademisi'ni kurmay yüzbaşı rütbesiyle bitirdi. İlk askerî görevi için İstanbul'da Genelkurmay 4'üncü Şubesine atandı. Vazifeye bağlılığı ve başarıları nedeniyle 1901'de kıdemli yüzbaşı, 1902'de binbaşı, 1906'da yarbay, 1907'de albay rütbelerini kazandı. 29 Aralık 1908'de 35. Tugay Komutanlığı'na atandı; bu görevinin yanı sıra Taşlıca Mutasarrıflığı ve Komutanlığı da ek olarak kendisine verildi. 7 Ağustos 1909'da yürürlüğe giren "Askerî Rütbelerin Tasfiyesi Kanunu" gereğince, rütbesi albaylıktan binbaşılığa indirilince 35. Tümen Komutanlığı görevine son verildi ve sadece Taşlıca Mutasarrıfı olarak vazife gördü. 27 Temmuz 1910'da Mürettep Kosova Kolordusu Kurmay Başkanlığı'na atandı. Bu atamadan iki ay sonra 29 Eylül 1910'da yarbay oldu. 15 Ocak 1911'de İstanbul'da Genelkurmay 5. Şube Müdürlüğü'ne getirildi. Ardından İşkodra Kolordusu Kurmay Başkanlığı ve Batı Rumeli'de İtalyanlara karşı kurulan Batı Ordusu'nda Kurmay Başkanı olarak yer aldı. Bu görevlerden sonra sırasıyla 3 Temmuz 1912'de Yakova Tümen Komutan Vekilliği, 6 Ağustos 1912'de Kosova Genel Kuvvetler Komutanlığı Kurmay Başkanlığı, 29 Eylül 1912'de Kosova Genel Kuvvetler Komutanlığı Kurmay Başkanlığı, 29 Eylül 1912'de Vardar Ordusu Komutanlığı I. Şube Müdürlüğü görevlerini üstlendi. Balkan Savaşı'na bu görevi ile katıldı. 2 Ağustos 1913'te Ankara Redif Tümeni Komutanı, 6 Kasım 1913'de 2. Tümen Komutanı oldu. Üstlendiği görevlerdeki başarıları nedeniyle rütbesi 24 Kasım 1913'te albaylığa, 2 Mart 1914'te mirliva (tuğgeneral)liğe yükseltildi. Fevzi Paşa, I. Dünya Savaşı'nda 5. Kolordu Komutanlığı ile birlikte Anafartalar Grubu Komutan Vekilliği'ni birlikte yürüttü. Savaşın ilerleyen aşamalarında 2. Kafkas Kolordusu Komutanlığı (7 Eylül 1916), Diyarbakır'da 2. Ordu Komutanlığı (5 Temmuz 1917) ve Filistin Cephesi'nde de 7. Ordu Komutanlığı'na (9 Ekim 1917) atandı. 28 Temmuz 1918'de rütbesi ferik (korgeneral)liğe yükseltildi. Fevzi Paşa, Mondros Mütarekesi'nden kısa süre sonra, İstanbul'da Genelkurmay Başkanlığı'na atandı (24 Aralık 1918). Bu sıfatla İngiliz Generali Milne'e "Mütareke silah kadrosu olarak Osmanlı ordusunun elinde 40.801 tüfekli er, 632 top, 756 makineli tüfek bırakılmasını öneren" yazılı teklifini yaptı. Bu teklif İngilizlerin hoşuna gitmediğinden, ismi İstanbul'dan uzaklaştırılması gerekenler arasında Londra'ya bildirildi. Sonuçta İngilizlerin baskısıyla 14 Mayıs 1919'da Genelkurmay Başkanlığı görevinden alındı ve Mütareke'den sonra İstanbul'da kurulan I. Ordu Kıtâatı Müfettişliği'ne atandı. Bu görevde iken, Ali Rıza Paşa Hükûmeti'nde Harbiye Nazırı oldu. Bu kabineden sonra kurulan Salih Paşa kabinesinde de aynı görevi üstlendi. Fevzi Paşa, İstanbul'un 16 Mart 1920'de işgali üzerine Anadolu'ya geçme kararı aldı ve 17 Nisan 1920'de Beykoz'dan gece hareket etti. Zorlu bir yolculuktan sonra 27 Nisan 1920'de Ankara'ya geldi. Ankara istasyonunda Mustafa Kemal Paşa, bir kısım bakanlar ve milletvekilleri tarafından karşılandı. Aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'na Kozan milletvekili olarak takdim edildi. Meclis'te yaptığı konuşmasında İstanbul'daki bütün oldubittilerin İngilizlerin baskısı ile gerçekleştiğini açıkladı. Fevzi Paşa, TBMM'de yapılan ilk "İcra Vekilleri Heyeti" seçiminde Millî Müdafaa Vekilliği'ne seçildi. Ankara'daki bu gelişmeler üzerine, Nemrut Mustafa Paşa başkanlığında toplanan İstanbul'daki I Numaralı Divan-ı Harp tarafından gıyaben idama mahkûm edildi; bu karar 27 Mayıs 1920'de Padişah Vahdettin tarafından onaylandı. Fevzi Paşa, TBMM'nin 24 Ocak 1921 tarihli oturumunda, üzerinde bulunan Millî Müdafaa Vekilliği'nin yanı sıra İcra Vekilleri Heyeti Reisliği'ne seçildi. 2 Nisan 1921'de, rütbesi -İkinci İnönü Zaferi'ndeki hizmetleri nedeniyle- TBMM kararıyla birinci ferik(orgeneral)liğe yükseltildi. İcra Vekilleri Heyeti Başkanı olarak 1 Temmuz 1920'de Türk milletine ve dünyaya bir bildiri yayınladı. Bildiride: "Yaşamak isteyen milletimizin isteği, basit bir kelimenin içinde ve meşrudur! İstiklal!" diyordu. Fevzi Paşa, II. İnönü Zaferi'nden sonra TBMM'de yaptığı konuşmada da şunları söylüyordu: "Efendiler, bu başarısında kazanılmasında

en büyük etken, milletin tam olarak uyanmış olan istiklal kararlılığıdır ve bu kararlılık, bütün Anadolu'yu baştanbaşa sarsmaktadır." Fevzi Paşa, Kütahya-Eskişehir savaşlarında ağır kayıplar vermemiz üzerine, TBMM'nin 23 Temmuz 1921 tarihli gizli oturumunda Hükûmet Merkezi'nin Kayseri'ye nakline dair İcra Vekilleri Heyeti'nin kararını açıkladı ise de, Meclis bu kararı kabul etmedi. 5 Ağustos 1921'de TBMM'de "Mustafa Kemal Paşa'ya üç ay süreyle Başkomutanlık yetkisini veren Kanun"un kabul edildiği gün, Fevzi Paşa da Genelkurmay Vekilliği'ne seçildi.12 Ağustos 1921'de Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'yla beraber Ankara'dan hareketle Polatlı'daki Cephe Karargâhı'na geldi. Sakarya Meydan Muharebesi'nin kritik bir anında, Başkomutanlığa "Anadolu'nun Yunanlılara mezar olacağı saat gelmiştir!" görüşüyle biten raporunu yazdı (12 Eylül 1921). Sakarya Zaferi üzerine Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile beraber TBMM Başkanlığı'na çektiği telgrafla Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya müşir (mareşal) rütbesi ve gazi unvanı verilmesini teklif etti. 9 Temmuz 1922'de Fevzi Paşa başkanlığındaki İcra Vekilleri Heyeti istifa etti. Yeni İcra Vekilleri Heyeti'nde Fevzi Paşa yalnızca Genelkurmay Vekilliği'ne seçildi. 26 Ağustos 1922 Büyük Taarruz ve onu izleyen 30 Ağustos 1922 Meydan Muharebesi'nde, Genelkurmay Vekili olarak üst rütbede ve üst konumda söz sahibi bulunuyordu. Büyük Zafer'den sonra rütbesi mareşalliğe yükseltildi (3 Eylül 1922). Türk ordusunun 9 Eylül 1922'de İzmir'e girişinden bir gün sonra 10 Eylül 1922'de Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa, beraberinde Fevzi ve İsmet Paşalar olmak üzere halkın coşkun sevinç gösterileri arasında İzmir'e geldi. Fevzi Paşa, 27 Ekim 1922'de -İsmet Paşa'nın Hariciye Vekilliği'ne seçilmesi nedeniyle- Genelkurmay Vekilliği görevinin yanı sıra Batı Cephesi Komutanlığı görevini de üstlendi. Temmuz 1923'te yapılan 2. Dönem TBMM seçimlerinde İstanbul'dan milletvekili seçildi. Ardından Ali Fethi Bey'in İcra Vekilleri Heyeti Reisliği'ne seçildiği kabinede tekrar Genelkurmay Vekilliği'ne getirildi. Cumhuriyet'in ilanı üzerine 30 Ekim 1923 günü İsmet Paşa tarafından kurulan ilk Cumhuriyet kabinesinde de Genelkurmay Vekili olarak görevini sürdürdü. 21 Kasım 1923'te, Millî Mücadele döneminde hem cephede hem Meclis'teki hizmetleri nedeniyle kırmızı-yeşil şeritli İstiklal Madalyası ile ödüllendirildi. Genelkurmay Vekâleti'nin 3 Mart 1924 tarihli yasa ile kaldırılması üzerine, bu kuruluşun yerine kabine dışında Genelkurmay Başkanlığı'na atandı. Daha sonra askerî görevi bulunan milletvekilleri hakkında alınan karar üzerine 31 Ekim 1924'te askerî görevini tercih ederek milletvekilliğinden istifa etti. Üzerinde yalnızca Genelkurmay Başkanlığı görevi bulunmak üzere 12 Ocak 1944 tarihine kadar hizmet verdi; bu tarihte emekliye ayrıldı. Fevzi Çakmak emekli olduktan sonra siyasi hayatına Demokrat Parti listesinden bağımsız olarak İstanbul milletvekili seçilerek devam etti (26 Temmuz 1946). İki yıl kadar Demokrat Parti saflarında siyasi yaşamını sürdürdü. 12 Ağustos 1948'de ise Millet Partisi kurucuları arasında yer aldı ve bu partinin Onur Başkanlığı'na seçildi. Fevzi Çakmak'ta şeker hastalığı teşhisi konmuştu. Bu hususta özenli bir yaşam sürmesine karşın, zamanla hastalık ilerledi ve 10 Nisan 1950'de İstanbul'da öldü. Cenazesi, İstanbul halkının katıldığı büyük bir törenle Eyüp Mezarlığı'nda toprağa verildi. Mareşal Fevzi Çakmak'ın, 29 Mart 1911 tarihinden başlayan, arada bazı kesintilerle 2 Nisan 1950 tarihine kadar süren günlükleri, Nilüfer Hatemi'nin düzenlemesiyle 2 cilt olarak 2002 yılında "Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri" adıyla Yapı Kredi Yayınları arasında yayınlandı.

Derya GENÇ ACAR

KAYNAKÇA

Cepheden Meclise, Millî Savunma Bakanlığı, Millî Savunma Bakanlığı Yayını, Ankara 1999.

GÖRGÜLÜ, İsmet, **On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922)**, Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1993.

HATEMİ, Nilüfer, **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri**, 2 Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938)**, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2000.

SÜSLÜ, Azmi, BALCIOĞLU, Mustafa, **Atatürk'ün Silah Arkadaşları Atatürk Araştırma Merkezi Şeref Üyeleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1999.

Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, Genelkurmay Başkanlığı, İkinci Baskı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-1991), TBMM Genel Sekreterliği, TBMM Genel Sekreterliği Yayını, Ankara 1994.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/maresal-fevzi-cakmak-1876-1950/?pdf=3504> adresinden erişilmiştir